

DOLNOŚLĄSKI WOJEWÓDZKI KONSERWATOR ZABYTEKÓW

50-243 Wrocław, ul. Władysława Łokietka 11
☎ 71 343 65 01, 71 344 38 92

dwkz@dwkz.pl
<http://wosoz.ibip.wroc.pl/public/>

WRiD.5140.119.2020.JK

Wrocław, dnia 12.03.2021 r.

polecony za zwrotnym potwierdzeniem

Sz. P.

Na podstawie art. 13 § 1 ustawy z dnia 11 lipca 2014 roku o petycjach (Dz. U. 2018, poz. 870 t.j.), w związku z art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2020, poz. 282 t.j.), zawiadamiam o sposobie załatwienia petycji z dnia 21.12.2020 roku w sprawie wpisu do rejestru zabytków pomnika ku czci Ślązaków (niem. *Schlesier-Ehrenmal*), położonego w Wałbrzychu przy ul. Wł. Jagiełły, na działce nr 2/4, obręb 34 Nowe Miasto, złożonej przez

W dniu 21.12.2021 roku, do Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wpłynęła petycja o wpis do rejestru zabytków pomnika ku czci Ślązaków (niem. *Schlesier-Ehrenmal*), położonego w Wałbrzychu przy ul. Wł. Jagiełły, na działce nr 2/4, obręb 34 Nowe Miasto.

W uzasadnieniu petycji, za notatką z Wikipedii przytoczono historię obiektu wraz z tłem historycznym regionu z okresu powstania mauzoleum oraz opis obiektu; wskazano ponadto m. in. że wnioskowany do wpisu obiekt: *upamiętnia 170 tys. Ślązaków, którzy zginęli podczas I Wojny Światowej, ofiary wypadków w kopalniach i 25. lokalnych bojowników ruchu narodowo-socjalistycznego. (...) Budowla nie jest mauzoleum w sensie dosłownym, ale cenotafem-grobowcem pozornym. (...) Wałbrzyski pomnik powstał w latach 1936-38 (...).*

Dnia 9.06.1938 r., w ramach corocznych obchodów śląskiego okręgu NSDAP (Gautag), nastąpiło oficjalne otwarcie pomnika (...).

Obecnie obiekt niszczeje a jego stan z roku na rok się pogarsza. Przez właściciela obiektu nie są podejmowane żadne prace konserwatorskie ani remontowe. Taki stan rzeczy umożliwia brak prawnej ochrony zabytku, w związku z niewpisaniem go do rejestru zabytków i objęcia go ochroną Urzędu Ochrony Zabytków. W związku z powyższym na podstawie art. 63 Konstytucji RP i ustawy o petycjach, działając w interesie publicznym wnoszę petycję o wydanie decyzji wpisującej w/w obiekt do rejestru zabytków.

Dolnośląski Wojewódzki Konserwator Zabytków dokonał analizy uwarunkowań sprawy i stwierdził co następuje.

Stosownie do art. 2 ust. 3 ustawy o petycjach 3: *przedmiotem petycji może być żądanie, w szczególności, zmiany przepisów prawa, podjęcia rozstrzygnięcia lub innego działania w sprawie dotyczącej podmiotu wnoszącego petycję, życia zbiorowego lub wartości wymagających szczególnej ochrony w imię dobra wspólnego, mieszczących się w zakresie zadań*

i kompetencji adresata petycji. Jest to więc wystąpienie zawierające żądanie podjęcia przez organ władzy publicznej określonego co do treści i formy prawnej działania, mieszczącego się w zakresie kompetencji adresata petycji. Zgodnie z art. 13 ust.1 podmiot rozpatrujący petycje zawiadamia podmiot wnoszący petycję o sposobie jej załatwienia wraz z uzasadnieniem.

Biorąc pod uwagę brzmienie art. 91 ust. 4 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stwierdzić należy, że Dolnośląski Wojewódzki Konserwator Zabytków jest organem właściwym do rozpoznania przedmiotowej petycji.

Przedmiotem petycji jest kwestia objęcia ścisłą ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków pomnika ku czci Ślązaków w Wałbrzychu (niem. *Schlesier-Ehrenmal*). Znajduje się on na stoku Wzgórza Niedźwiadki, przy ul. Wł. Jagielly, na działce nr 2/4, obręb 34 Nowe Miasto. Właścicielem nieruchomości jest Gmina Miejska Wałbrzycha.

Budowla, funkcjonująca w świadomości lokalnej pod potoczną nazwą „mauzoleum”, została wzniesiona w 1938 roku jako pomnik ku czci Ślązaków, i pełniła funkcję cenotafu - grobowca pozornego, poświęconego ofiarom I Wojny Światowej, ofiarom wypadków górniczych i bojownikom nazistowskim.

Mauzoleum zostało wyeksponowane w krajobrazie Wałbrzycha poprzez lokalizację na naturalnym wzniesieniu, położonym pomiędzy trzema dzielnicami: Nowym Miastem, Śródmieściem i Podgórzem, pełniąc zarazem funkcję doskonałego punktu widokowego.

Jak zauważa Dorota Grygiel (*Schlesier Ehrenmal- pomnik ku czci Ślązaków w Wałbrzychu*, Dorota Grygiel [w:] *Wiadomości Konserwatorskie*, 35/2013, s. 17), dedykowanie budowli zarówno poległym, ofiarom, jak i nazistom, świadczy o celowej, emocjonalnej manipulacji propagandowej ówczesnym społeczeństwem Wałbrzycha.

Sporządzenie projektu założenia zlecono architektowi Robertowi Tischlerowi, przy wsparciu VDK (Niemieckiego Związku Ludowemu Opieki nad Grobami Wojennymi).

Mauzoleum otrzymało formę surowej, monumentalnej twierdzy o zwartej bryle, założonej na rzucie prostokąta o wymiarach 24,40 × 27,85 m i wysokości od 6,0 do 7,5 m. Do wnętrza prowadziło wąskie wejście w ryzalicie fasady, poprzedzające portyk otwarty na wewnętrzny dziedziniec arkadowy na planie kwadratu. Portyk i krużganki były podpiwniczone. We wnętrzu znajdowały się dwa pomieszczenia o charakterze kaplic, w których eksponowano nazwiska poległych.

Warowny charakter budowli podkreślają narożne pseudoryzaloty, wąskie otwory okienne, ślepe łuki - zgrupowane po trzy, w układzie klinowym, oraz rustykowana okładzina z żółtawo-brunatnego wapienia muszlowego, pozyskanego z rejonu góry św. Anny. Elewacje artykułuje gzyms wieńczący oraz kamienny pas wykonany z piaskowca z Raspenavy (Czechy).

Z zachowanej ikonografii (np. za: <https://polska-org.pl/5497907,foto.html?idEntity=535784>), wynika, że pierwotnie, po obu stronach elewacji frontowej znajdowały się niewysokie skrzydła boczne z cokołami, na których ustawiono rzeźby o charakterze zoomorficznym (orły), osadzone na kulach z wyrytą swastyką.

Według ustaleń Janusza L. Dobesza, (*Wrocławska Architektura spod znaku swastyki na tle budownictwa III Rzeszy*, Wrocław 1999, s 142); do budowli prowadziły szerokie, paradne, półkoliste schody. Przed mauzoleum znajdował się plac defiladowy z rzędem 13 masztów flagowych tworzących kształt podkowy. Strop obejścia dekorowały marmurowe, wielobarwne mozaiki. Na wewnętrznym dziedzińcu znajdowała się brązowa kolumna ze zniczem, projektu Ernsta Geigera, o bogatej ikonografii łączącej ornament sieciowy z liściem dębu (germański symbol zwycięstwa) i czterema figurami lwów o stylistyce wzorowanej na brązowej statui z Brunszwiku. Na szczycie kolumny umieszczono misę dźwiganą przez trzy postacie. Płonął na niej „wieczny”ogień, którego źródłem była instalacja gazowa poprowadzona we wnętrzu kolumny.

Wałbrzyski monument, poprzez bogatą symbolikę formy i dekoracji, był nośnikiem ideologii nazistowskiej, wpisywał się w typ architektury propagandowej i już w dniu uroczystej inauguracji stanowił parateatralne tło dla nazistowskiego wiecu pod hasłem walki i bohaterstwa.

Po II Wojnie Światowej usunięto symbole władzy hitlerowskiej oraz kolumnę, a teren mauzoleum stał się popularnym miejscem spacerów. W latach 1956-58 władze miasta planowały przekazać środki na wprowadzenie do obiektu nowej funkcji i uporządkowanie wzgórze. Koncepcje rewitalizacji upadły, mimo tego do lat 70. XX w. miejsce to było uczęszczane przez mieszkańców. Nie jest do końca jasne, kiedy doszło do stopniowej degradacji i zniszczenia pomnika, który w obecnej świadomości mieszkańców stanowi spuściznę nazistowskich Niemiec. Obecnie budowla pozostaje opuszczona i ulega dalszej degradacji. Teren wokół mauzoleum utracił charakter dziedzińca, skrzydła boczne są niedostrzegalne, zarośnięte przez krzaki i mocno zniszczone. Mury zewnętrzne noszą ślady licznych ubytków, wewnątrz porastają liczne samosiewy, detal architektoniczny zachował się tylko częściowo.

Rozpatrując przedmiotową petycję, organ dokonał analizy wartości budowli w świetle art. 3 pkt 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, definiującego zabytek jako: *nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową* oraz stanu prawnego.

W ocenie organu wałbrzyski pomnik posiada wartości historyczne w kontekście negatywnej pamięci zbiorowej, a jako świadek przeszłości zasługuje na zachowanie i ochronę. Obiekt stanowi materialną spuściznę nazizmu, a jego wartości estetyczne i historyczne nie mogą być rozpatrywane w oderwaniu od tła historycznego.

Z tego względu jego forma architektoniczna została objęta ochroną konserwatorską; znajduje się w wykazie zabytków przeznaczonych do wpisu do ewidencji zabytków nieruchomych, o którym mowa w przepisie art. 7 ustawy z dnia 18 marca 2010 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 10, Nr 75, poz. 474).

Biorąc pod uwagę aktualny stan prawny i faktyczny, organ stoi na stanowisku, iż wartość budowli nie jest jednak na tyle wysoka, aby niezbędne było zapewnienie ochrony konserwatorskiej poprzez wpis do rejestru zabytków, a co za tym idzie – poddanie ścisłym rygorom przewidzianym w art. 7 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawodawca przyjął, że wszystkie dobra kultury zasługują na zachowanie, ale tylko niektóre z nich zostają objęte wzmożonym reżimem ochrony poprzez indywidualny wpis do rejestru zabytków. Do rejestru zabytków wpisuje się zabytki o znaczeniu ponadregionalnym oraz o znacznych, ponadprzeciętnych wartościach historycznych, naukowych i artystycznych. Pozostałe obiekty mogą być objęte innymi formami ochrony, np. wpisem do wykazu zabytków, jak to ma miejsce w tym przypadku. W ocenie organu konserwatorskiego istniejąca forma ochrony stanowi wystarczające narzędzia dla zapewnienia zachowania i prawidłowego utrzymania budowli pomnika ku czci Ślązaków. Rozważenia wymaga formuła jego utrzymania i zagospodarowania; możliwe jest np. uporządkowanie i włączenie obiektu do użytkowania oraz pozostawienie w obecnym stanie zachowania jako reliktu minionej, totalitarnej epoki.

Na marginesie sprawy należy uwypuklić, iż zgodnie z brzmieniem art. 5 ww. ustawy, na właścicielu (lub posiadaczu) zabytku spoczywa obowiązek opieki nad zabytkiem polegający, w szczególności, na zapewnieniu warunków zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie.

Otrzymuje:

1: adresat
a/a WRiD JK

Zastępca Dolnośląskiego
Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

mgr Daniel Gibski

Klauzula Informacyjna o przetwarzaniu danych osobowych

Zgodnie z art. 13 ust. 1 i 2 ogólnego rozporządzenia o ochronie danych Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. (dalej RODO) informujemy, że:

1. Administratorem danych osobowych jest Dolnośląski Wojewódzki Konserwator Zabytków z siedzibą we Wrocławiu (50-243) przy ul. Łokietka 11, z którym można nawiązać kontakt:
 - A. osobiście, poprzez umówienie wizyty;
 - B. telefonicznie pod nr 71 343 65 01
 - C. mailowo: dwkz@dwkz.pl
 - D. korespondencyjnie : Dolnośląski Wojewódzki Konserwator Zabytków, ul. Łokietka 11, 50-243 Wrocław.
2. W sprawach związanych z danymi osobowymi można kontaktować się z inspektorem ochrony danych w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków we Wrocławiu:
Inspektor: Mateusz Adamczyk
Adres e-mail: iod@dwkz.pl
lub w siedzibie urzędu: Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków we Wrocławiu, ul. Łokietka 11, 50-243 Wrocław.
3. Administrator gromadzi dane osobowe w celu realizacji zadań wynikających z obowiązującego prawa, w szczególności ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami na podstawie art. 6 ust. 1 lit e RODO w celu przeprowadzenia postępowania administracyjnego. W związku z powyższym dane gromadzone dane osobowe mogą być przekazywane:
 - A. podmiotom upoważnionym na podstawie obowiązujących przepisów prawa (np. Sądy, prokuratura, jednostki policji etc.);
 - B. podmioty, które przetwarzają dane na podstawie zawartej przez Administratora umowy o przetwarzanie danych osobowych (np. kancelarie adwokackie reprezentujące Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, firmy informatyczne sprawujące nadzór nad siecią informatyczną, w której zapisane są gromadzone dane etc.)
4. Podanie danych osobowych jest dobrowolne, jednakże niepodanie danych niezbędnych do przeprowadzenia postępowania administracyjnego, m. in. takich jak imię, nazwisko, adres do korespondencji, w szczególnych sytuacjach nr PESEL może spowodować odmowę wszczęcia postępowania, wskutek braku możliwości ustalenia i identyfikacji strony postępowania administracyjnego w rozumieniu art. 28 kodeksu postępowania administracyjnego. Powyższe nie dotyczy jeżeli przepis obowiązującego prawa nakłada na stronę obowiązek wskazania określonych w danym przepisie prawnym danych identyfikujących tą osobę.
5. Zebrane dane nie będą przekazywane do Państw trzecich.
6. Dane osobowe będą przetwarzane przez okres niezbędny do realizacji wskazanego w pkt 3 celu przetwarzania, w tym również obowiązku archiwizacyjnego wynikającego z odrębnych ustaw i innych przepisów prawa.
7. Każdy, kogo dane osobowe są przetwarzane przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, ma prawo do:
 - A. dostępu do treści zgromadzonych danych;
 - B. sprostowania danych;
 - D. ograniczenia przetwarzania danych;
 - E. przenoszenia danych;
 - F. wniesienia sprzeciwu wobec przetwarzania danych.
8. Zgromadzone dane osobowe dane nie będą poddawane zautomatyzowanemu podejmowaniu decyzji, w tym również profilowaniu.
9. Każdy, kto uważa, że jego dane są przetwarzane w sposób nieprawidłowy ma prawo złożenia skargi do Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych - ul. Stawki 2, 00-193 Warszawa, tel. 606-950-000